
ДІАЛОГ КУЛЬТУР: УКРАЇНА У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ. МИСТЕЦТВО І ОСВІТА

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ АПН УКРАЇНИ

Львівський науково-практичний центр

ДІАЛОГ КУЛЬТУР: **УКРАЇНА** **У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ.** **МИСТЕЦТВО І ОСВІТА**

Випуск 3
Збірник наукових праць

Упорядник і відповідальний редактор *С.О. Черепанова*

Львів
КАМЕНЯР
1998

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (протокол № 6 від 18 червня 1998 р.)

Рецензенти:

Кемінь Володимир, доктор педагогічних наук, професор (Дрогобич);
Балл Георгій, доктор психологічних наук, професор (Київ);
Овсійчук Володимир, доктор мистецтвознавства, професор (Львів);
Семенюк Едуард, доктор філософських наук, професор (Львів).

Редакційна колегія:

Коваль Лариса, член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор, Київський Національний університет ім. Т.Г. Шевченка; **Ничкало Неля**, дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор; **Рудницька Оксана**, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України; **Кміт Ярослав**, кандидат педагогічних наук, Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України (Львівський науково-практичний центр); **Яценко Тамара**, академік АПН України, доктор психологічних наук, професор, Черкаський державний університет; **Боднар Олег**, доктор мистецтвознавства, професор, Львівська академія мистецтв; **Кривавич Дмитро**, професор, Львівська академія мистецтв; **Станкевич Михайло**, доктор мистецтвознавства, Інститут народознавства НАН України; **Кошовий Олег**, кандидат мистецтвознавства, Інститут народознавства НАН України — переклад і коректура англійською мовою; **Зязюн Іван**, дійсний член АПН України, доктор філософських наук, професор, директор Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України; **Кашуба Марія**, доктор філософських наук, Львівський державний університет ім. І. Франка; **Лутай Владлен**, доктор філософських наук, професор, Державна академія керівних кадрів освіти; **Черепанова Світлана**, кандидат філософських наук, доцент, провідний науковий співробітник Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (Львівський науково-практичний центр) — відповідальний редактор, макетування, анотація російською мовою, оформлення обкладинки.

Діалог культур: Україна у світовому контексті: Мистецтво і освіта: 3б. наук. праць / Упоряд. і відп. ред. С. О. Черепанова. — Львів: Каменяр, 1998. — Вип. 3. — 600с.

ISBN 5-7745-0736-X.

У збірнику публікуються матеріали Других міжнародних філософсько-культурологічних читань "Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта" (Львів, 11-12 вересня 1998 р.).

У контексті сучасної філософії освіти і полікультурної парадигми висвітлюються актуальні проблеми педагогіки життєтворчості, діалогіка (полілог) освіти-мистецтва-культури, світоглядні та психолого-педагогічні аспекти культури, мистецтва, художньої творчості, розвиток українського мистецтва у світовому культурологічному процесі, спроби інтегративно-полікультурного підходу до сучасної педагогічної практики.

Для фахівців у галузі філософії освіти, педагогіки і психології мистецької освіти, історії і теорії мистецтва, культурології, викладачів і студентів вищих закладів освіти різних рівнів акредитації..

4309000000-046

Д 98 Без оголошення

ISBN 5-7745-0736-X

ББК 74.58

Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1998.

поєднання і взаємодоповнення обох видів мистецтв. Середовище площі важко уявити без елементів декору. Таке органічне поєднання є прикладом синтезу та необхідного єднання.

1. *Жолтовський П.М.* Художнє життя на Україні в XV-XVIII ст. — К.: Наукова думка, 1984;
2. *Історія Львова.* — К.: Наукова думка, 1984;
3. *Історія Львова в документах і матеріалах.* — К.: Наукова думка, 1986;
4. *Крип'якевич І.,* Історичні проходи по Львові, Л.: Камсляр, 1991;
5. *Любченко В.Ф.* Львівська скульптура XVI-XVII століть. — К.: Наукова думка, 1981;
6. *Овсійчук В.* Архітектурні пам'ятки Львова. — Львів, Камсляр, 1969;
7. *Островський Г.* Львів: Архітектурно-художні пам'ятки XIII-XX століть. — 2-с вид. — Л: Мистецтво, 1975;
8. *Степанів О.,* Сучасний Львів., Львів, Видавничий центр "Фенікс", 1992;
9. *Трегубова Т.А.* Планування середньовічного Львова. /Будівництво і архітектура/. 1959.

*БОЛЮК ОЛЕГ (Львів)
молодший науковий співробітник
Інститут народознавства НАН України*

Трускавецькі вілли: вияв традицій оздоблення

Серед численних особливостей курорту Трускавця привертає увагу декоративна пластика містобудівельного інтер'єру, утвореного затишними віллами та пансіонатами кінця XIX — початку XX ст. Рекреаційні будинки закладу репрезентують вишукане дерев'яне оздоблення, яке рясно та вдало компоноване на їх фасадах. Витриманість співвідношення основних об'ємів будівлі до окремих декоративних деталей свідчать про неабияку майстерність місцевих будівничих, вміння їх створити унікальний архітектурний витвір. Багатий архітектурний декор в екстер'єрі будівель є результатом вимог та специфіки закладу, в якому основна увага зосереджувалася на оздоровленні, розвагах й естетичній культурі заможних людей.

Після відкриття властивостей мінеральних вод 1827 р., нафтових родовищ, озокеритних ресурсів у цьому регіоні, створюються рекреаційні терени, споруджуються пансіонати, вілли, відпочинкові та лікувальні заклади, архітектурний образ яких інспірований місцевими традиціями будівництва, естетичним смаком майстрів-будівничих.

До 60—70 рр. XX ст. у невеликому лікувальному осередку налічувалось близько 200 вілл та пансіонатів (більшість зведених з

деревини). Кількість їх виявлена завдяки частковому переліку назв відпочинкових закладів у нарисах польських медиків, матеріалах музею-курорту та Центрального Державного історичного архіву у м. Львові, опитуванню місцевого населення (1, 17; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 12; 14; 16; 17).

Наприкінці 1990-х рр. рекреаційних закладів першої половини ХХ ст. залишилось кілька десятків. Масове руйнування пам'яток, незважаючи на їх історичну та мистецьку цінність, проводилась з фінансово-комерційними інтересами. Свідоме нищення або перебудова з втратою декоративних елементів триває надалі.

Однак, попри активне нищення пам'яток, можливо ще частково простежити розвиток архітектурно-оздоблювальної пластики, її розмаїття профільованих деталей в існуючих відпочинкових закладах оздоровниці.

Рекреаційній архітектурі курорту властиві два види профільованого оздоблення: ажурне та накладне. Ажурним профілюванням прикрашені портали, декоративні розпори стовпців ганків, балконів, лоджій, причілки тощо. Більш розвинене від попереднього — накладне профілювання, яке полягає у поєднанні наскрізно-вирізаних елементів із дошками для фону. Зустрічаємо його також на порталах, балконах, галереях, карнизах, вітрових дошках, фризах, причілках, рідше — на віконних обрамленнях. Значного ефекту накладні деталі досягають завдяки фарбуванню їх та тла у різні, переважно теплі, кольори.

У більшості будинків знаходимо відмінність фасадів у вирішенні архітектурно-декоративної пластики: головний фасад оздоблений профілюваннями іншими, аніж боковий чи тильний. Однак, таке поєднання не створює картатості або дисгармонії будівлі. Навпаки, заклад сприймається з кожної іншої оглядової позиції як своєрідна ошатність, нова репрезентативність фасаду.

Принагідно торкнемось питання стилевих ознак трускавецьких вілл та пансіонатів кінця ХІХ — початку ХХ ст. Інтенсивне будівництво дерев'яних оздоровчих закладів курорту перепадає на цей період аж до кінця 1930-х рр. До початку Другої світової війни Трускавець у лікувальний сезон (з квітня по листопад включно) приймав численних відвідувачів, займаючи передове місце в ряді оздоровниць прикарпатських теренів. Враховуючи тогочасні смаки і вимоги, в курорті споруджували фешенебельні вілли, пансіонати, лікувальні заклади, зовні декоровані, очевидно, у тенденціях сецесії. Їх профілювані деталі набули у процесі ускладнення контурних ліній різноманітних форм й довершеності. Розвій форм,

їх багатоваріантність завдячують художньому смаку майстрів, які опирались на творчий досвід будівництва, естетичне бачення архітектурного витвору попередників. Конкуруючим чинником поміж будівельними колективами для вияву вміння та досвіду в кращих зразках споруд були відчуття й розуміння будівельних принципів місцевої житлової архітектури, народних мотивів декорування.

Впродовж кількох десятиліть й до сьогодні серед трускавчан і окремих науковців побутує думка щодо визначення стилю місцевих рекреаційних будівель кінця XIX — 30-х рр. XX ст. як “закоп’янського”. Таке трактування стилевих ознак почерпнуто, очевидно, з описових нарисів польських медиків чи авторів іншого фаху, які, невникаючи у детальне вивчення архітектурної пластики оздоровчих закладів Трускавця, надали їм “закоп’янських” рис. Так, поляк Тадеуш Прасхіль, описуючи курорт, повідомляє, що “в парку головному у самому осередку закладу, зведено чудовий кіоск в закоп’янському стилі” (15). Як свідчить тогочасне фото (18) кіоск (бювет мінеральних вод) — це відкритого типу павільйон, у плані — багатогранник оточений по периметру стовпцями з невеликим кроком. Для міцності конструкції дах (у центрі — напівсферичний) підтримують розпори. Таким чином, фасади павільйону-ротонди — це суцільна ажурна аркада, яку можна зустріти не тільки в трускавецьких віллах, а й у церквах Галичини (наприклад, церква св.Юра у Дрогобичі). На репродукції іншого видання, очевидно раніше датованого за попереднє, простежуємо ще не розбудований павільйон мінвод з декоративно профільованими розпорами (13,27).

Порівнюючи ілюстрації бювету з оздобленням інших відпочинкових закладів оздоровниці, створених місцевими майстрами-будівничими, виникає сумнів щодо “закоп’янського” походження декору.

У праці “Трускавець заклад оздоровчо-купельний” Рошер згадує будинок-лазню для купель зведену у стилі “szwajcarskim” (13,19;17,2;19,13; 19,31). Будинок не збережений, що ускладнює детально проаналізувати його стилеві ознаки. Однак, за існуючими репродукціями припускаємось думки, що архітектурна пластика лазні є типовою для рекреаційного будівництва Трускавця.

На зламі XIX — XX ст. у парку англійського типу названого Адамівка постав “stylowy deptak” (20,276). Про цю ж прогулянкову крыту альтанку згадано в іншому польському джерелі: “kryty deptak według projektu architekta lwowskiego Halickiego zbudowany” (13,52). Зенон Пельцар у праці “Століття Трускавця” зазначає, що “na “Adamowce”... zbudowany stylowy, wygodny, a wielkoscia

zastosowany do przyszłego rozwoju deptak według planów architekta Halickiego” (14,26). Із зазначених праць помітно, що автори не наважуються визначити стиль прогулянкової альтанки. Відомий львівський архітектор існуючої рекреаційної будівлі Галицький надав каркасній конструкції вигадливих сецесійних форм.

Кронштейни, крокви, розпори стовпців виконані у пластичних об'ємах, завдяки знятим фаскам та профільованим ступінчастим завершенням. Дах альтанки спершу був вкритий гонтом і увінчувався шпильми (19,17). Зауважимо, що як окремі профільовані деталі, так і будівля загалом нагадує народні мотиви будівельного оздоблення, поширені на початку ХХ ст. на Галичині, які, очевидно, використав Галицький у проєкті альтанки.

У 1892 р. зведено інгальційний павільйон з не менш вишуканими, ніж “закоп'янські”, профільованими формами елементів, які рясно прикрашають фасади будинку (тепер не існуючого). Оздоблені деталі павільйону, подібні й в інших трускавецьких віллах, разом з новими профільованими мотивами (в даному випадку наскрізні профілі рослинного орнаменту на причілкових дошках), створюють новий архітектурний образ (13,23). Тут помітний свіжий пошук майстра, його творчий підхід у вирішенні композиції оздоблення. Отож, в архітектурі оздоровниці не превалювало беззастережне копіювання чужих декоративних ознак, а створювались місцеві традиції оздоблення відпочинкових закладів. Таких прикладів можна навести чимало.

Власник оздоровниці Раймонд Ярош 1926 р. будує віллу “Гопляна” за усіма тогочасними вимогами й нововведеннями. У згаданій праці З.Пельцєра знаходимо рядки про цю віллу: “Rekordowym co do rozbudowy okazal sie rok 1925 i 1926. Pod tym wzgledem dal przyklad obecny wlasciciel, budujac wille Goplane w stylu zakopianskim...” (14,34).

Орієнтуючись на рік побудови вілли, окремі її декоративні елементи (стовпці аркад, кронштейни, причілки), припускаємо, що у 1920-х рр. могли існувати запозичення “закоп'янських” рис оздоблення. Проте, якщо запозичення і було, то полягало не у цілковитому копіюванні архітектурних оздоблень закладів Закопаного, а відбувався своєрідний “симбіоз” чи злиття місцевих традицій декорування будівель з пластичним вирішенням деталей у віллах сусідніх теренів. Про це свідчить вдале поєднання у містобудівельному інтер'єрі вілли “Гопляна” загалом та її декоративних елементів з сусідніми трускавецькими рекреаційними закладами.

Що ж включає у себе поняття “закоп’янський стиль”?

У “Малому словнику термінів пластичних” знаходимо дефініцію закоп’янського стилю, в якому вказано час його виникнення — кінець XIX ст. та локалізацію застосування його у витворах “*budownictwa i zdobnictwa podhalanskiego...*” (21,402). Термін “*стиль*” у “Словнику...” взято в лапки, позаяк, очевидно, таке поняття включає у даному випадку досить локальне застосування. Справедливо зауважено про нетривкий зв’язок того, що ми називаємо академічною архітектурою з формами народного будівництва через велику різницю “*programow, skali, techniki wykonania i doboru materialow*” (21,402). Завдяки цьому закоп’янський стиль не набув значного поширення, що надає сумніву уживання його в оздобленні трускавецьких відпочинкових закладів.

У дефініції згадано теоретика мистецтва, маляра і архітектора Станіслава Віткевича, автора вілли “*Pod Jedlami*” в Косиньці (1897), каплиці в Яшурові (1907) і Татранського музею в Закопаному (1913) (21,402). Місце розташування, часові межі згаданих будівель та їх архітектурний декор відповідають поняттю “закоп’янський стиль”, що не можна однозначно стверджувати про трускавецьку “Гошлянку”.

У монографії “Стиль закоп’янський...” С.Віткевич обумовлює вимоги “закоп’янського” стилю, який “*smial jednoczyc z nazwa wsi, zamieszkalej przez roznysh dlugowlosych Wojtkow i Mackow, ktory w dodatku byli jedynymi tego stylu mistrzami*” (22,1). Судячи з прізвищ ремісників, то походження їх, безперечно, українське. Однак, автор монографії зазначає поширення стилю на схід, що легко можна назвати його (стиль) польським, оскільки Закопане розташоване у Польщі (21,5).

С.Віткевич не заперечує побутування протилежних думок щодо назви “закоп’янський стиль” серед науковців й доводить про доцільність такого означення (21,2). Проте, поширення закоп’янської архітектури є питанням не вивченим і потребує детального дослідження.

Неприйнятною є думка про стильові ознаки архітектури Закопаного у трускавецьких віллах.

На літографії Піллера 1850 р. зображено альтанку “Глорієту”, що нагадує мотивами павільйон “Нафтусі” (14;18). Архітектура крикої альтанки виконана у класицистичних формах: стрункі колони підтримують напівсферичний купол. Ніяких зайвих оздоблень. Отож, подібність “Глорієти” з павільйоном “Нафтусі”, яка виконана за описом польських авторів у закоп’янському стилі, не є дійсною.

На іншій репродукції літографії Піллера того ж 1850 р. зображено центр оздоровниці оточеної рядами будинків з відкритими галереями, ганками, вежами (14;18). Фасади рекреаційних закладів, декоровані їх елементи нагадують архітектурну пластику вілл та пансіонатів зведених пізніше — наприкінці ХІХ— початку ХХ ст. Це свідчить про вже сформовані традиції оздоблення й прийоми побудови трускавецьких відпочинкових споруд раніше та незалежно від відомої архітектури Закопаного.

Архітектурна пластика у Трускавці розвивалась. Як наслідок в курорті утворився унікальний містобудівельний ансамбль рекреаційних закладів декорованих вишуканим профілюванням.

За розповідями місцевих інформаторів побутувало явище зведення кількох вілл коштом одного фундатора, який, водночас, знався на будівельній справі (міг бути майстром) й керував підлеглими у процесі зведення, достеменно володіючи конструктивними прийомами будівництва та опираючись на характерні особливості місцевої архітектури. Споруджену будівлю здавали в оренду чи продавали іншому власнику. Конкуренцію власникам-українцям складали поляки та іудеї. Проте, на зовнішності вілл чи пансіонатів такий факт не позначився, оскільки авторами і виконавцями названих споруд були місцеві майстри-будівничі українського походження.

Імена народних майстрів, авторів ошатних дерев'яних вілл, окрім одного, нам досі не відомі. Однак, з інформації мешканців осередку відомий трускавчанин Петрів Степан, який спорудив кілька вілл. Його будівельні витвори різноманітні за планувальною структурою, архітектурним звучанням і декоративним насиченням, що свідчить про немалу творчу діяльність трускавчанина у 20—30-х рр. ХХ ст.

До сьогодні залишається відкритим питання специфіки народних будівельних колективів Трускавця на тлі творчого досвіду майстрів-будівничих регіону.

Таким чином, у прикарпатському курорті в середині ХІХ ст. виник архітектурно-рекреаційний осередок завдяки невідомим майстрам-будівничим, збережені монументальні твори яких дають змогу сучасникам простежити творчий поступ народного будівництва й адаптації його до вимог курортних закладів. Декор відпочинкових закладів уможливорює проаналізувати процес пошуку, творення й розвитку профільованих елементів дерев'яних вілл та пансіонатів. Поряд з цим постає проблема збереження існуючих вілл Трускавця.

Співвідношення оздоблених деталей споруди до об'єму в цілому, гармонійне поєднання їх, виразність та легкість у сприйнятті влучно звучать у містобудівельному інтер'єрі, місцевому ландшафті. Профільовані елементи на фасадах містечкової архітектури, вираженої у стилі сецесії, імпонують своєю оригінальністю та довершеністю художнього оздоблення.

Отже, на наш погляд, профільоване оздоблення дерев'яних вілл та пансіонатів Трускавця — явище унікальне, автентичне, витоки якого помітні в українській дерев'яній народній архітектурі.

1. *Болюк Олег*. Профільовані архітектурні елементи дерев'яних вілл міста Трускавця // Гончарівські читання (четверті). Колективне та індивідуальне як чинники національної своєрідності народного мистецтва. Музей Івана Гончара в 1996 р.: Програма, тези і резюме доповідей. — К.: Музей Івана Гончара, 1997. — С.17;

2. Місцеві інформатори: Мірксвич М., Павлюкович, Слонський В.;

3. Центральний Державний історичний архів м.Львова (далі — ЦДАЛ). Ф.186, Оп.10, Спр.1473; 1853 р.;

4. ЦДАЛ. Ф.248, Оп.2, Спр.1008; 1912, 1935 рр.;

5. ЦДАЛ. Ф.248, Оп.2, Спр.1010; 1911, 1933 рр.;

6. ЦДАЛ. Ф.326, Оп.1, Спр.248, Арк.33;

7. ЦДАЛ. Ф.326, Оп.1, Спр.401; Арк.10, 1936 р.;

8. ЦДАЛ. Ф.726, Оп.1, Спр.465; 1932 р.;

9. ЦДАЛ. Ф.726, Оп.1, Спр.1776; Арк.1-3, 1932 р.;

10. ЦДАЛ. Ф.726, Оп.1, Спр.1777; 1932 р.;

11. ЦДАЛ. Ф.726, Оп.1, Спр.1778; 1938 р.;

12. ЦДАЛ. Ф.771, Оп.1, Спр.54; Арк.3, 1912 р.;

13. *Hystoria rozwoju zdrojowiska // Truskawiec zaklad zdrojowo-kapiclowy w Galicyi*. Lwow: Zaklad zdrojowy, S.a. — 103 s.;

14. *Pelczar Zenon*. Stulecie Truskawca: 1827—1927 rr. Osobne odbicie z "Przeglado zdrojowo-kapiclowego." Nr.6 z 15 lipca 1927 r. — Drohobycz, 1928.;

15. *Praschil Tadeusz*. O Truskawcu slow kilkoro. Druk Udzialowa, 1908. — 4 s.;

16. *Przedrzymierski M.* Opisal Mikolaj z Mackowic. Truskawiec z okolicami. Poznan: Drukiem A.Wojkowskiego, 1850.;

17. *Rosher J.* Czesz Administracyjna // Truskawiec zaklad zdrojowo-kapiclowy... Truskawiec: Nakl. zakl., 1886 r., 19 s.;

18. Truskawiec-Zdroj. Ilustrowany przewodnik po zdrojowisku i okolicy z mapamy oraz wykrescm. Lwow-Truskawiec. S.a.;

19. Truskawiec. Zaklad zdrojowo-kapiclowy w Galicyi: Wlasnosc spolki "Zdroje Truskawieckie". — Nakladem zarzadu zdrojowego, S.a. — 4 s.;

20. Z.G. Truskawiec: zarys dziejow // "Rodzina Polska". Nr.9, S.a. — S.276;

21. *Zwolinska K., Malicki Z.* Malý slovník terminow plastycznych. — Warszawa, 1974. — S.402;

22. *Witkiewicz Stanislaw*. Styl zakopiński... Zesz.1. Pokoj jadalny. 1904. — 16 s.; Zesz.2. Ciesielstwo. 1911. — 16 s.